

DOBAI ATTILA

**BUDAPEST FELEKEZETI TEREINEK
POSZTSZOCIALISTA VÁLTOZÁSAI KÜLÖNÖS
TEKINTETTEL ÚJ HITEK ÉS MEGGYŐZŐDÉSEK
MEGJELENÉSÉRE¹**

**POST-SOCIALIST CHANGES IN THE DENOMINATIONAL
SPACES OF BUDAPEST, WITH SPECIAL REGARD TO THE
EMERGENCE OF NEW BELIEFS AND CONVICTIONS**

Sacredness, an ancient concept in mankind's culture, has created a network of extraordinarily complex semantic webs. The various disciplines monitor and describe different aspects of sacred space's "*dimensions*" matching the professional competences and toolkits of the various disciplines. In geography the demand to describe and research sacred space structures of religions is becoming increasingly observable along with the classical social geographic themes.² Researches are motivated by several global phenomena. These are partly migrational impacts as well as events such as the attack against the World Trade Center which religious fanaticism clearly accounts for.³ The monitoring of sacred space as a category of space in Eastern Central Europe too. Significant changes of function have ensued in the postsocialist urban space since the political transitions. Local and global influences have shaped urban space and contributed to the sacred space of the present Budapest. At local level urban space can also be examined in point-like dimensions, although the true characteristics of sacred space are provided by the qualitative research of the space's nature. I was striving to get to know the examined communities at short range by using authentic interviewees when recording the interviews.

¹Jelen tanulmány gerincét a 2021-ben megírt doktori értekezésem még nem publikált részei képezik.

² Peach, C. (2006): Islam, ethnicity and South Asian religions in the London 2001 Census. Transactions of the Institute of British Geographers vol. 31(3), 353–370. pp.

³ Kong, L. (2010): Global shift, theoretical shifts: Changing geographies of religion, In: Progress in Human Geography, vol. 34., 755–776. pp.

Going to locations made it possible to tour those activity spaces where the practices of the various communities take place.

Keynotes: sacred space, postsocialist, democratic turn, sacred places, functional changes

Kulcsszavak: szakrális tér, posztszocialista, demokratikus fordulat, szakrális hely, funkcióváltások

1. BEVEZETÉS

A rendszerváltozás utáni évtizedekben lokális és globális hatásokra a vallások és hitbéli meggyőződések, a spiritualitás eltérő hangsúlyokkal, de a városok valamennyi szegmensében változatos formákban jelent meg.⁴ A jogszabályi környezet felszabadította az egyházakat és felekezeteket, az új és liberálisabb szabályozás megteremtette a feltételeket a szabadabb vallásgyakorlásra a közösségek jogainak korlátozása nélkül.

Végiggondolva az európai társadalmak fejlődését, világosan látszik, hogy a város, a ház, a természet, az eszközök és a munka a vallásos és a nem vallásos ember számára mennyire más dimenziókat jelentenek⁵. Ennek ellenére szekularizált világban élünk, ahol globális léptékben a szekularizáció jelenleg párhuzamosan van jelen a posztszekularizáció jelenségével, amely a posztszocialista kontextusban sajátos módon jelenik meg. A vallásos „táj” dinamikus változásokon ment keresztül az utóbbi években⁶. A nagy európai városok jó példái ezeknek a strukturális változásoknak⁷. A mértékadó nyugati irodalomban több tanulmány jelent meg, amelyek Nyugat-Európa fókuszúak. A nyugati településekre vonatkozó kutatások középpontjába került városokat jelentős globális hatások is érték, valamint a társadalmi mobilitás magas foka mellett társadalmi egyenlőtlenségek és gyors városfejlődés jellemzi őket⁸. A Közép-Európában bekövetkezett demokratikus fordulatokat követően a

⁴ Szerző (2019): Mozaikok a városi szakrális tér értelmezéséhez, In: Településföldrajzi Tanulmányok, 8:2, 35–48. pp. Szombathely.

⁵ Eliade, Mircea (2014): A szent és profán. Helikon Kiadó, Budapest.

⁶ Beaumont, J. – Baker, c. (2011): Postsecular cities Space, theory and practice: Continuum Press, London.

⁷ Havlíček, T. (2014): Development and transformation of religious landscape in Prague after the fall of communism, In : Prace Geograficzne, vol. 137, 51–61. pp.

⁸ Ugyanott, mint 2.

„vallásos tájat”⁹-at a prularitás és a vallásgyakorlás sokszínűsége jellemzi.¹⁰ Erre számos példa kínálkozik, különösen az új spirituális mozgalmakra utalok. Az utóbbi években több okból is megfigyelhető az intézményes vallásgyakorlás hanyatlása, amely leginkább a tradicionális – történelmi – egyházakat sújtja. A demokratikus fordulatnak köszönhetően megjelentek a posztszocialista városi térben a spiritualitás változatos – nem intézményesült – formái is, mint pl. jóslás (akár televízió keresztül), Tarot-kártya, tenyérjóslás, valamint a horoszkópkészítés különféle „műhelyei”, a meditáció és a jóga különböző irányzatai, fehér és fekete mágia, valamint a boszorkányok is. Az előbb említett és további alternatív jelenségekkel kutatásaimban nem foglalkoztam, hanem azokra a helyekre fókuszáltam, amelyek kimutathatóan valamely nagy vallási tradícióhoz tartoznak, látogatott, aktív szakrális helyek, ún. „aktivitásterek”, valós időben működnek, és földrajzi koordinátákkal, valamint *genius locival* rendelkeznek, van virtuális kiterjedésük is. Terjedelmi okokból ebben a cikkben a Tan Kapuja Buddhista Egyház és a Golgota Gyülekezet terein keresztül mutatom be a Budapesten is tapasztalható változások egyes jellegzetességeit.

A választott téma a módszertan, valamint az adatelemzés kidolgozása tekintetében is kreativitást igényelt, hiszen Európa szerte nagyon kevés előképpel rendelkezik jelen téma. Egy 2004-ben megjelent szaktanulmány foglalkozik először a posztszocialista városi tér szakrális karakterével, majd további munkák is megjelentek^{11,12}. A tervezési szakaszban végül a módszertani trianguláció mellett döntöttem. A kutatási kérdések összetettsége indokolta, hogy több módszert alkalmazzak (a kvalitatív vizsgálaton belül) a városi szakrális tér anatómiájának feltárására. Az adatfelvétel során az volt a célom, hogy átfogóan megismerjem az általam kiválasztott egyházi/hitbéli meggyőződés rendszerváltozás utáni „tértörténetét”. A kapott eredményeket egyenként és összességükben is értékeltem, amelyhez a számítógéppel támogatott kvalitatív adatelemzés módszerét választottam, MAXQDA 2020 felhasználói környezetben.

⁹ Az angolszász szakirodalomban a 'sacred landscape' kifejezést használják, amelyet saját munkámba áttemelni nem kívánok, helytállóbbnak tekintem a szakrális táj fogalmát, amelyet meggyőződésem szerint városi kontextusban megszorítóan kell értelmezni.

¹⁰ Berger, P. L.(1999): The desecularisation of the world. In: Resurgent religion and world politics Grand Rapids: B. Erdmans Publishing

¹¹ Havlíček, T. (2004): Religiose-geographical aspects of transformation proces in Czechia, In: A. Wahla (Ed.), Geography and changes geographical reality, 93–101. pp. Ostrava.

¹² Havlíček, T. (2006): Sacred sites in Prague, In:Acta Universitatis Carolinae Geographica, vol. 41, 129–138. pp.

2. A SZEKULARIZÁCIÓ

A szakrális tér részletes elemzéséhez elengedhetetlen a vonatkozó makrocenzusok eredményeit figyelembe venni, még akkor is, ha a felekezeti adatok – mint érzékeny adatok – sok esetben nem mutatnak valós képet a vallásgyakorlók számáról. Ugyanakkor alkalmasak arra, hogy illusztrálják a szekularizációs folyamatot, amelyet a kvalitatív adataim is igazolnak. A rendszerváltást követő években számos megújulási mozgalom indult el, amelyek jelentős tömegeket tudtak megmozgatni. A változásokat a városi szakrális terekben nem kizárólag a szociális interakciók tereinek fejlődése/átalakulása váltotta ki¹³. Hazánkban is egyre inkább megfigyelhetőek voltak globális hatások, a város dinamikus átalakulása, a társadalmi egyenlőtlenségek, a városi korfa megváltozása és a társadalmi mobilitás¹⁴. Erre az időszakra jellemző volt az egyes egyházak/felekezetek sajátos útkeresése, annak megtalálása, hogy milyen módon tudnak a már korábban is meglévő közösségek alkalmazkodni az új, demokratikusabb állami struktúrához. „Nagyon hamar belekerültem abba, hogy részt vettem a magyarországi első káptalanunkon, 1992-től tanácsstag voltam, de viszonylag fiatal testvérként. Részesem voltam annak, hogy hogyan is kezdjük el kialakítani az új életet, struktúrákat, az együttélés formái hogy teremődnek meg, hogyan kezdünk el ünnepelni, hogyan szervezzük meg az életünket most így.”¹⁵ (Részlet a Szociális Testvérek Társasága korábbi vezetőjével készült interjúból.) A felekezetekre jellemző volt, hogy a rendszerváltás előtti években főként titokban gyűltek össze az egyes közösségek, többnyire nem állandó helyszíneken. „Tehát ugye az, hogy egy ilyen vallási intézmény fenn tudott maradni az egy csodaszámba ment. Ugye, mert még a keresztény egyházakat is üldözték, vagy hát nem tudom, nyomták el és szerzetesrendeket feloszlattak.”¹⁶ (Részlet A Tan Kapuja Buddhista Egyház korábbi vezetőjével készült interjúból.)

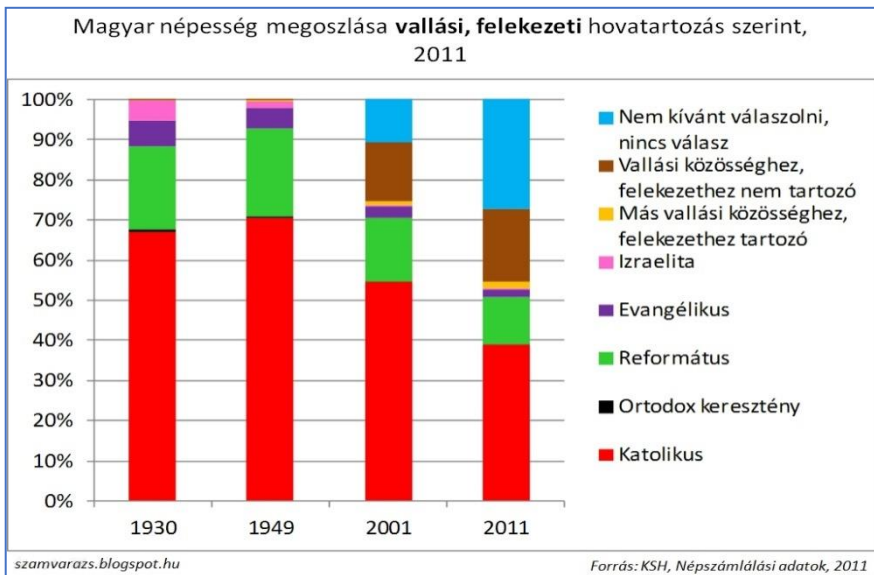
¹³ Henkel, R. (2014): The changing religious space of large Western European cities, In: *Prace Geograficzne*, vol. 137, 7–15. pp.

¹⁴ Ugyanott, mint 2.

¹⁵ Elhangzott az 1. sz. interjúban (katolikus szerzetesrend korábbi előjárója).

¹⁶ Elhangzott a 19. számú interjúban (buddhista egyházi vezető).

A történelmi egyházakhoz tartozók száma évről évre csökken, amit az 1. ábrán látható oszlopdiagram is jól mutat.

1. ábra Az egyes vallások, felekezetek megoszlása
Figure 1 Distribution of religions and denomination's
Forrás: KSH, Népszámlálási adatok, 2011

Miközben a vallásukat gyakorlók a mintán belül is jóval kevesebben vannak, a rendszerváltáskor megélenkült a hazai vallási élet, a szabadság új lendületet adott a felekezeti mozgalmaknak is. A Magyar Katolikus Egyházban is végbement egy ébredési folyamat, de ez megfigyelhető volt a többi történelmi egyháznál és az újonnan alakult kisegyházaknál is. A 80-as évek végén jöttek be elsősorban amerikai vallási irányzatok és indultak növekedésnek Budapest városi terében is. Jól mutatja a globalizáció közvetett hatását, hogy ekkor már az USA-ban indult nagy protestáns ébredési mozgalom csirái is megjelentek hazánkban. „Hát ennek a gyökerei a 70-es években Amerikának a nyugati partjainál, déli részén is meg amúgy az északi részén is, volt egy elég erős evangéliumi ébredés jellemzően a 70-es években. Több nagy giga gyülekezet nőtt ki ebből, ilyen 10 emberből lettünk 20 ezren.”¹⁷ (Részlet a Golgota Gyülekezet vezető lelkészével készült interjúból) A Golgota Gyülekezet olyan fiatal neoprotestáns közösség, akik egy rendkívüli

¹⁷ Elhangzott a 4. számú interjúbán (Golgota Gyülekezet vezető lelkésze).

növekedést éltek meg a demokratizálódást követő években. Az európai rendszerváltások éveiben ezek a folyamatok intenzíven érezhetőek voltak Magyarországon is. Egyrészt nőtt az egyházak abszolút száma, másrészt egyre többen váltak nyitottá a különböző vallási és spirituális irányzatok felé. A felekezeti dinamika megváltozásának több oka van, részben a megváltozott politikai környezet, másrészt a szekularizáció felerősödése. A 2001-es népszámláláshoz képest 2011-ben szignifikáns csökkenés figyelhető meg a felekezeti adatok tekintetében. Ez még abban az esetben is igaz, ha a nem válaszolók mellett az ateisták abszolút száma is növekszik. Az egyes közösségek között is erős mobilitás mutatható ki, több felekezet nagy „fluktuációkat” él át, illetve az egyes vallások között is vannak átrendeződések. A népszámlálási adatok interpretálását nehezíti az elvándorlók száma, akik nem kerülnek az adatgyűjtések látóterébe. Bizonyos nyilvánvaló tendenciák az adatok torzítása ellenére is világosak.

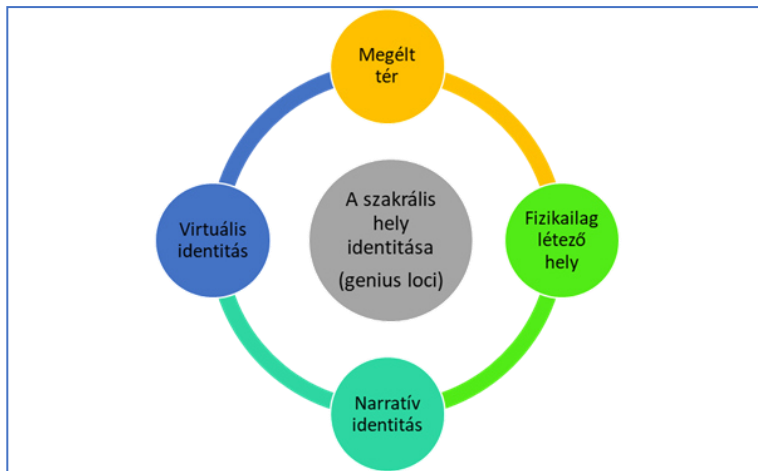
3. A SZAKRÁLIS TÉR, MINT TÉRTÍPUS

A szakralitás alapvető téri minőségekhez köthető, és ez a szent és profán¹⁸ dichotómiájában ragadható meg. A szent a transzcendens számára lefoglalt, a profán pedig alapvetően olyanként tűnik elő, amely ezekkel a tulajdonságokkal nem rendelkezik. A felekezeti terek célja, hogy a térhasználók felvegyék a kapcsolatot a szenttel, ennek ellenére a profánban is megjelenhet a szent. Egzakt definíciót rendkívül nehéz adni a szakrális térre, mert számos szempont figyelembevételére van szükség, amikor kísérletet teszünk a meghatározásra. „A szakrális tér olyan része a térnek, ahol a szent megnyilvánulása végbemegy (hierophania), ennek megtapasztalása érdekében jól definiálható értékrendekkel rendelkező csoportok (egyedül vagy többen) ezeket a helyeket időről időre felkeresik különböző rítusok végzése céljából, azért, hogy felvegyék a kapcsolatot a transzcendenssel és esetenként egymással.”¹⁹ A szakrális hely egyedi, semmi mással össze nem hasonlítható tulajdonságokkal bíró entitás, géniusza van (2. ábra) Az ábra összefoglalja azokat a komponenseket, amelyek a genius locit meghatározzák. A hellyel kapcsolatos történetek elmesélhetők, a szakrális hely virtuális lábnyomot hagy, fizikailag létező, geometriája van, és szorosan kapcsolódik a megélt térhez is. Az, hogy valójában milyen, egyéni változatosságokat mutat, függ az egyén saját, szakrális térrel kapcsolatos történetétől.

Magyarországon 1990-től felértékelődtek az identitás megerősítéséhez kapcsolódó terek, az egyének saját családjuk vallásosságának újrafelfedezésén

¹⁸ Eliade, Mircea (2014a): A szent és profán. Helikon Kiadó, Budapest.

vagy családi hagyományok felelevenítésén keresztül, illetve alternatív, addig nálunk nem honos hitrendszerek megismerésén keresztül élénk érdeklődést mutattak a spiritualitás felé. A tér észlelése és az előzetes tudás a megélt térről kialakított észlelést, helyérzést jelentősen befolyásolja. A szakrális helyek esetében jelentős eltérések vannak abban, hogy a beavatott és a nem beavatott személyek milyen módon élik meg a teret. Akik a misztériumban részesültek, más módon állnak hozzá, más viszonyuk van a térhez. Ettől függetlenül spirituális élményt jelenthet bárkinek a szakrális hely látogatása.

2. ábra A szakrális hely identitásának összetevői
Figure 2 Components of sacred spaces identity

Áttérve a vizsgálat helyszínére, megállapítható, hogy a szakrális tér mint térfajta vizsgálatára, Budapest szakrális térszerkezetének leírására nem találtam példát a korábbi szakirodalomban, sem a földrajzban, sem a kulturális antropológiában, illetve a néprajztudományban sem. Budapest politikai-ideológiai átformálódásának nyomai valamennyi alrendszerben megragadhatóak, a városi fizikai tér át/visszaalakulása tetten érhető például emlékmű metamorfózisok vagy államosított épületek funkcióváltásai formájában. Az „1990-es rendszerváltozás gyökeresen új helyzetet és új feltételeket teremtett, különösen a városok fejlődésében.”²⁰ Ezt a folyamatot több kulcstényező is befolyásolta, s a szakrális tér átalakulásában valamennyi tényezőnek szerepe volt. E tényezők az alábbiak:

²⁰ Csapó Tamás – Lenner Tibor: Budapest településmorfológiája. Savaria University Press, Szombathely, 2015.

- átalakuló politikai irányítórendszer
- a tulajdonviszonyok megváltoztatása, a szabad ingatlanpiac
- a piacgazdaság térnyerése
- a megváltozott nemzetközi kapcsolatrendszer
- a vállalkozói tőke megjelenése
- globalizáció és gazdasági szerkezetváltozás
- lakóhelyi mobilitás
- új várospolitika, új menedzsment
- városrehabilitáció, városfelújítás²¹

A fenti tényezők együttes hatása is megteremtette a tágabb mozgásteret ideológiai rendszerek/közösségek magyarországi megtelepedéséhez és elterjedéséhez. A szocializmus hatalmi díszleteinek lebontása, az intézményrendszerek átalakítása demokratizálta a teret, szabadabbá tette a térhasználatot, illetve üres felületet adott az ideológiai narratíva újraírására. Létrejöttek a városi emlékezet helyei, megteremtődtek az őszintébb – objektívebb – csoportidentitások térbeli keretrendszerei.²² A jelen téma globális aktualitását az is adja, hogy egyre inkább tapinthatók azok a geopolitikai jelenségek, amelyek igazolni látszanak a sok pólusú világrend kialakulását, a kulturális identitások sokféleségéből eredő konfliktusok forrását. Az ázsiai vallások és az iszlám kulturális hatása egyre jobban érezhető Európában. „A civilizáción belüli ideológiai konfliktus helyét a civilizációk közötti vallási konfliktusok váltják fel.”²³

4.A MAGYARORSZÁGI TAN KAPUJA BUDDHISTA EGYHÁZ

Budapest városi terének posztszocialista átalakulására párhuzamosan két tényező hatott. A rendszerváltás utáni szabadabb jogi normák táptalajai lettek a tér átformálódásának, ezzel jelentős funkcióváltások történhettek. A történelmi egyházak a jóvátételi folyamatnak köszönhetően visszakapták korábbi aktivitástereik jelentős részét, vagy anyagi kompenzációt remélhettek az államtól. Időközben az egész országban, de koncentráltan a fővárosban megjelentek azok a püünkösdi keresztény, neoprottestáns, illetve keleti irányzatok, amelyek a 60-as években főként az USA-ban bontakoztak ki

²¹ Lásd 12.

²² Gaál Xénia (2016): K. város történelmi, városépítészeti, szépirodalmi és kortárs művészeti narratívái. Identitás, kulturális emlékezet és trauma: A Königsberg/Kalinygrad eset, ELTE BTK, Budapest.

²³ Huntington, S. P. (2004): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest.

elsőként (Golgota Gyülekezet, ISKCON – Krisna Tudat Nemzetközi Szervezete, Mormonok, Jehova Tanúi, Chabad Mozgalom stb.). Szinte az összes globális felekezeti közösség eljutott hozzánk is már a rendszerváltás hajnalán. A buddhizmus volt talán az egyetlen kivétel, amely nem az USA közvetítésével terjedt el, és több évtizedes előképpel rendelkezett a fővárosban. Elsőként velük foglalkozom.

Többször volt törekvés más ingatlanokba történő költözésre, ahol jóval több hely jutna a főiskolának, illetve a gyakorlóknak, de végül ez a megoldás tűnt a legköltséghatékonyabbnak. A korábban felajánlott épületek mérete (a Váci úti barnamezős területen) nem volt megfelelő. A főiskolán két szakon folyik képzés, az egyik a vallás-filozófia és vallás-összehasonlító szak, a másik a dharmatanítói szak. *„A magyar kifejezés nem fedi teljesen, mert abból következne, hogy ő tanár vagy tanító a mai értelemben, de ez nem így van, az, hogy dharmatanító az egy fokozat, hogy taníthatja a többieket az alacsonyabb végzettségűeket a buddhizmusra.”*²⁴ Az egyházon belül van dharmamester, de fokozatként ilyen nincs. A hit- és erkölcsstanoktatásában van szerepe a dharmatanítói szaknak. A két főiskolai szak mellett szerveznek nem buddhistáknak is különböző képzéseket. Ennek a bekezdésnek a tartalma hátrébb való.

A buddhizmusban kiemelt jelentősége van a gyakorlás körülményeinek, sokkal inkább, mint magának a konkrét térnek, erről korábban már írtam. Az otthoni jelentősége inkább a szocialista időszakban érhető tetten. „1952 körül jött létre a Buddhista Misszió, Hetényi Ernő volt ekkor a misszió tartományfőnöke, egy Németországban létező árja mandala rendnek a magyarországi tagjaként jött létre. A Bródy Sándor utcában volt, később a Múzeum utca 5. szám alatt a Hetényinek a lakásán volt, csak az 50-60-as években volt egy rövid időre betiltva.”²⁵ Ebben az időben a buddhisták közösségi terei is még az 1990-es évek elejéig magánlakásokon alakultak ki, és meglepő módon a többi egyházhoz képest kevesebb megpróbáltatást szenvedtek el. A misszió neve alatt működött egy Kőrösi Csoma Buddhológiai Intézet, ekkor index már volt, aláírásokat kaptunk.²⁶ A későbbi időpontban létrehozott főiskola előképe volt a tanulásnak, ez a félig intézményes, informális környezetben zajló tanulás rendszerváltást megelőző formája. Az ilyen jellegű közösségi élet jellemző volt pl. a feloszlott szerzetesrendekre is, illetve a hivatalosan nem működő egyházi kisközösségekre. A buddhista

²⁴ Elhangzott a 19. interjúban.

²⁵ Elhangzott a 19. interjúban.

²⁶ Lásd, mint a 49. hivatkozásban.

otthonnak kiemelt szerep jutott a rendszerváltást megelőző időkben, hiszen a tanítások és a lelkiségi irodalom cseréje is ezeken a helyeken ment végbe. A gyakorlók számára alapvetően fontos, hogy környezetükben olyan tárgyakkal vegyék körül magukat, amelyek megkönnyítik a transzcendenssel való kapcsolatfelvételt, a lakókörnyezetben mindig megjelennek a szobrok, jelképek, mint pl. a szvasztika²⁷. Ez különösen is markáns szimbólum volt, mindössze pár évvel a holokauszt után. „Hát el tudod képzelni, érted, hogy azokban az időkben, 1960-ban ez egy kicsit megdöbbenett.”²⁸ A jelenlegi közösségi központ végül a IX. kerület Börzsöny utca 11., illetve a Csengettyű utca lett: „Akkor ez egy IKV helyiség volt, sikerült elérni a polgármesternél, hogy adják ide nekünk bérbe, hát valami hihetetlenül kevés bérért, tehát tényleg nagyon kedvező áron megkaptuk. Akkor átépítettük, és tantermetek csináltunk benne meg ilyesmiket ugye, kifestettük, meg mittomén, szóval rendbe hoztuk amennyire lehetett, a tanároknak ekkor még nem volt fizetésük.”²⁹ A Tan kapuja Buddhista Főiskola (az Ingatlankezelő Vállalat irodaépülete volt) és az egyház székhelyének az épülete (amelyik korábban óvoda volt) is funkcióváltás eredményeként alakult át.

A Tan Kapuja Buddhista Egyház sokrétű tevékenységet végez. Budapesten egy jól meghatározható tömbben helyezkedik el a közösség, ennek ellenére Buddhista Gimnáziumot működtetnek egy alsószentmártoni szegregátumban, ahol kizárólag roma származású tanulókat tanítanak, valamint a mai napig működik Uszótanya, Bajna és Mánfa, mint Kulturális és Elvonulási Központ. Az egyházban vannak rendszeresen szervezett közösségi programok, nyílt napok is. A közösségi tér meghatározó eleme a szakrális tér egyik középpontja, a sztúpa, illetve a meditáció különböző terei a Csengettyű utcai/Börzsöny utcai tömbben. Egyedülálló az összehasonlító vallásszociológiai és buddhológiai gyűjtőkörrel rendelkező könyvtár, amely szorosan kapcsolódik a főiskola épületéhez. A hallgatók, illetve oktatók szakirodalmi igényei mellett szabadon hozzáférhető külsős kutatók számára is.

²⁷ Ősi szanszkrit szimbólum, jelentése: minden jól van, a zenben a buddha tudat pecsétje, a buddhizmusban a dharma kerék, indiai vallásokban a szerencse szimbóluma. Akadémiai Lexikon, Világvallások

²⁸ Lásd, mint az 50. hivatkozásban.

²⁹ Elhangzott a 19. számú interjúban.

4. ábra Tan Kapuja Buddhista Egyház és Főiskola (az óvoda és az IKV korábbi épülete)
(The Gate of the Doctrine Church and College)

A Magyarországon élő buddhisták aktívan jelen vannak az online platformokon, saját honlapokkal rendelkeznek, aktívan használják a közösségi média, a Web 2.0 felületeit, és saját Youtube csatornájuk is van (A Tan Kapuja néven). A Facebook-on is rendelkezésre állnak folyamatosan frissített tartalmak, illetve Buddha FM néven online rádiót üzemeltetnek, amelynek stúdiója szintén a Buddhista Főiskola területén található. Mint minden más egyház esetében, az érdeklődők tájékoztatása egyre inkább nem nyomtatott kiadványokon keresztül történik, hanem a virtuális térben, illetve személyesen. A Tan Kapuja Buddhista Egyház (5.ábra) honlapja részletgazdag, külön figyelmet fordítanak az egyes tevékenységek bemutatására, az egyház történetének ismertetésére, és az 1%-os kampányra, amely a bevételi források jelentős része. A buddhizmusban kiemelt jelentőségük van a gyakorlás körülményeinek, sokkal inkább, mint magának a konkrét térnek, erről korábban már írtam. Az otthoni vallásgyakorlás jelentősége (például hogy magánlakásokban gyűltek össze) inkább a szocialista időszakban érhető tetten.

térben. Az online oktatás platformjai mellett a vallási közösségek felületei is megszerveződtek, sőt új kínálatokkal/programokkal gazdagodtak. E téma további kutatását a jövőben tervezem

IRODALOM/REFERENCES

- BEAUMONT, J. – BAKER, C. (2011): *Postsecular cities Space, theory and practice* Continuum Press, London.
- BERGER, P. L. (1999): *The desecularisation of the world. In: Resurgent religion and world politics* Grand Rapids: B. Erdmans Publishing
- CSAPÓ T. – LENNER T. (2015): *Budapest településmorfológiája. Savaria University Press, Szombathely, 2015.*
- DOBAI A. (2019): *Mozaikok a városi szakrális tér értelmezéséhez, In: Településföldrajzi Tanulmányok, 8:2, pp. 35–48. Szombathely.*
- ELIADE, M. (2014): *A szent és profán. Helikon Kiadó, Budapest.*
- GAÁL X. (2016): *K. város történelmi, városépítészeti, szépirodalmi és kortárs művészeti narratívái. Identitás, kulturális emlékezet és trauma: A Königsberg/Kalinygrád eset, ELTE BTK, Budapest.*
- HAVLIČEK, T. (2004): *Religiouse-geographical aspects of transformation proces in Czechia, In: A. Wahla (Ed.), Geography and changes geographical reality, pp. 93–101. Ostrava.*
- HAVLIČEK, T. (2006): *Sacred sites in Prague, In: Acta Universitatis Carolinae Geographica, vol. 41, pp.129–138.*
- HAVLIČEK, T. (2014): *Development and transformation of religious landscape in Prague after the fall of communism, In : Prace Geograficzne, vol. 137, pp. 51–61.*
- HENKEL, R. (2014): *The changing religious space of large Western European cities, In: Prace Geograficzne, vol. 137, pp.7–15.*
- JACKSON, P. (2008): *Afterword: new geographies of race and racism, In Dwyer, C. and Bressey, C., editors, New Geographies of Race and Racism, Aldershot, England; Burlington, VT: Ashgate, pp. 297–304.*
- KONG, L. (2010): *Global shift, theoretical shifts: Changing geographies of religion In: Progress in Human Geography, vol. 34., pp.755–776.*
- PEACH, C. (2006): *Islam, ethnicity and South Asian religions in the London 2001 Census. Transactions of the Institute of British Geographers vol. 31(3), pp.353–370.*
- HUNTINGTON, S. P. (2004): *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása, Európa Könyvkiadó, Budapest.*